

FULL MENORQUÍ

Suplement de EL IRIS

ANY III

Ciutadella 27 Abril de 1936

NÚM. 28

Els Gremis de Ciutadella

(Continuació)

El Gremi de Llauradors

Caràcter religiós

Ja recordavem, al parlar dels gremis en general, el seu caràcter altament religiós que els diferenciava de les altres agrupacions obreres de caràcter purament social. És que sabien molt bé els nostros avantpassats que solament la Religió té poder suficient per retenir l'home dintre dels límits de la moralitat i de la justícia, no solament pres l'home individualment sinó, sobretot, pres corporativament, quan viu associat, federat o sindicat, en el qual cas exerceix una influència enorme i avassalladora. L'Església ha procurat donar sempre a las institucions posades sota el seu patrocini aquest caràcter religiós, que les distingeix de les seues semblants; d'aquesta manera l'ambició pròpia del cor humà, queda contrarestada per les lleis de la moralitat cristiana i els conflictes que neixen de tant en tant, inevitables en tota obra humana, se solucionen apaciblement, sense estridències, agermanant sempre la justícia amb l'amor.

Eminentment religiós va esser, com els altres, el Gremi de Llauradors que nos ocupa. La seua Patrona va esser des d'un principi Sta. Escolàstica a la qual se va afegir més tard Sant Isidro.

El primer llibre existent del Gremi, data de l'any 1670 i se titula «Llibre de la Gloriosa S.^a Escolàstica fet lo any 1670» i acaba en 1739. És un llibre que comprèn els comptes de la Confraria, els nomenaments de caixers i dues llistes dels confreres en aquells anys. No sabem d'una manera certa quan va esser erigida la primera Confraria de Sta. Escolàstica, però segons aquest llibre es segur que ja existia en aquell temps. En un principi pareix que no en formaven part més que persones dedicades a l'agricultura, i així en la primera de dites llistes apareixen 115 l'amos amb expressió del lloc, més alguns altres el lloc de quals no s'anomena i dotze dones que serien sens dubte pageses o madones. En la segona de dites llistes apareixen entre els pagesos, set sacerdots, quinze senyors, vuit senyores, sis artesans, etc. Encara que els

datos no són molt explícits, és de suposar que els denominats senyors i senyores serien propietaris de llocs i los artesans serien els seus oficis relacionats amb l'agricultura, del contrari no s'explica que fossin admesos en la confraria del Gremi de llauradors, tenint cada ofici el seu Gremi i confraria pròpia.

Segons consta en una instància guardada en l'Arxiu de la Cúria Eclesiàstica, «El D.^{or} Matheu Carbonell Pre, Antoni Bosch, Antoni Joseph Capó, Gaspar Benejam i Joseph Pons, Conradores de Ciutadella de la Isla de Menorca habitants, Caxers de la Gloriosa Sta Escolastica de la Igl.^a Par.^l de Ciutadella de dita Isla, diuen, i representan a V M.^d Mt Ill.^a que han obtés de su Santedad la erecció de una nove confraria baix el titol y Patrocini de dita Sta Escolástica en dita Par.^l Igl.^a com consta de son Breu Apostolich, que presentan, inseri pretendo etc. Dit en Roma apud S.^{am} Mariam Majorem any de la Incarnació de Senyor 1746, Nonis Novembris any sisé (el Breu diu seté) de son Pontificat. En cuyo Breu consedeix su Santedad differentes indulgencias en differentes días i festividats per los confreres asseñeladoras, y per V M.^d Mt Ill.^a aprobadoras; Per tant asseñalant com asseñalem per la festa principal, la de dita Gloriosa Sancta, y per las altras quatre festividats, el dia de St Benet, el dia de St March Evangelista, el día de St Isidro, y el dia de la Purissima Concepció de Maria Santissima.

Suplican etc.»

No apareix del tot clar quan va començar el Gremi a honrar St Isidro, encara que és segur que ja l'honorava des de principis del segle XVIII. En l'any 1716 se va col·locar el seu nou quadro en la capella i en 1722 va començar la celebració d'una Missa resada en el dia de la seua festa. De la celebració solemne de la festa de St Isidro, la primera notícia la trobam en un llibre de comptes de 1738.

Per espai d'alguns anys, se van dur per separat els llibres de comptes de Sta. Escolàstica i de St Isidro, tenint cada un el seu propi clavari, encara que sembla que açò no va durar molts d'anys i sempre apareix el clavari de St Isidro com secundari i subordinat al de Sta. Escolàstica que era el propi president del Gremi.

Altres notes característiques denoten la religiositat

fruit dels bells paisatges—que riuen entorn seu,
amb càndida inconsciència—aixeca el cap a l'aire,
sos ulls al cel se giren—son cor amunt s'enlaire,
i aprèn d'alabà a Déu.

ANDREU FERRER.

La revolució econòmica de Mallorca i Menorca en el segle XVIII

Les contínues guerres feren honor a la pirateria i els anglesos protegiren els corsaris (1). Del 17 de setembre de 1778 al 19 de novembre de 1780 foren armats 46 corsaris que feren 236 preses a les quals cal afegir 59 captures que, tot i no ésser portades a terme per corsaris menorquins, van ser conduïdes a Mahó. Per tal de provisionar aquests corsaris, la flota de guerra i la guarnició britàniques, els molls del port de Mahó, s'ompliren de magatzems on afluiren les mercaderies. Armstrong dona notícies que cal acceptar com exactes, provisionalment si més no, sobre el comerç del port en aquesta època: les exportacions de formatge, vi, mel, cera i llana assoleixen la quantitat de 18.100 lliures, mentre que les importacions de blat, oli, sucre, arròs, vestits, eines i equips navals s'elevan a 71.200 lliures. És probable que aquest dèficit fos atenuat per la franquesa dels grans de Llevant que efectuaven els menorquins, sota la salvaguarda dels navilis de guerra anglesos. No podem fixar cap xifra precisa, és cert, però, que aquest paper de passadors i intermediaris no era despreciable, car després del retorn a Espanya i restabliment del proteccionisme, els jurats de Mahó protestaren davant del rei, el 6 de març de 1787 (2). «El principal comercio consiste en comprar granos y otros efectos de Berberia y transportarlos en España y otros países. Haviendo cesado ahora este comercio y no conociendo otro...» La tornada a Espanya posà fi a aquest fructuós transport de grans. Per una altra part és ben cert que amb tot i tenir un defectuós equilibri comercial, la població de Menorca s'enriquí considerablement durant l'ocupació anglesa: Els diners hi foren llargament gastats, i una banca madrilenya va fundar una sucursal a Mahó després de la partida dels estrangers. ¿D'on vingué aquesta fortuna. A parer de molts, de les sumes despeses pels marins i soldats anglesos i encara del producte de les incursions.

Gràcies als corsaris un capital important entrà a l'illa fins aleshores desprovista de numerari. Sense comptar les preses de neutrals o efectuades per vaixells no armats a Menorca, però les càrregues i riqueses dels quals hi entraven, els valors de les embarca-

(1) Arch. Mahon: Corsaris any 1778. Art. citat i Arch. Mahon, passim.

(2) Lucas Carreras Riera.

cions franceses i espanyoles menades a l'illa de 1778 a 1780 va sobrepassar els 2 milions de pesos (1). Açò va ser l'edat d'or de Menorca.

Però el 4 de febrer de 1782, la guarnició britànica del castell de St. Felip es va rendir al duc de Crillon que comandava l'armada franco-espanyola i el tractat de Versailles restituí Menorca a Espanya.

El nou governador Comte de Cifuentes aplicà a l'illa les mateixes mesures, lleis i reglaments que al regne peninsular, i com en el segle XVI, el govern de Madrid paraitzar l'economia de l'illa (2). Es va aplicar una ordenança de 1781 prohibint la importació a Menorca i a Espanya dels productes transportats pels menorquins que no eren, però, originaris de l'illa (tabac, sal, mussolina, tissú de cotó, sedes, botons, etc.) Dia 19 d'octubre de 1783, es donà a la gent de mar l'orde de presentar-se a la comandància de la Marina, creada de poc a despeses de la Municipalitat, sola competent fins llavors, per tal de fer-s'hi matricular. Açò era el servei a l'armada espanyola en perspectiva i els mariners més s'estimaren d'emigrar amb les barques i ormejos de pesca, cap a Gibraltar, terra anglesa. Tot i això l'arsenal repregué certa activitat; els insulars conservaren el tràfic dels blats de Llevant i del Mar Negre en tant que la legislació els ho va permetre, agrupant-se en petites societats per armar un navili. Un impuls s'havia donat: El menorquí, que sempre havia mantingudes estretes relacions amb la indústria catalana, s'havia enriquit moralment i material amb el tracte dels estrangers. La seva civilització en conserva la marca: les cases mahoneses amb llurs bow-windows tenen un estil netament derivat de l'arquitectura britànica, la llengua ha adoptat, transformant les, diverses paraules angleses; el mateix individu, que havia gaudit d'un horitzó més ample que el seu vesí de Mallorca, adquirí hàbits d'energies que l'ajudaren a superar les crisis i li feren manifestar una hàbil activitat per la indústria i el comerç, amb un anhèl constant de progrés.

L'estructura econòmica de les illes Balears evolucionà doncs profundament en el segle XVIII sota l'acció més o menys directe de l'estranger. L'arxipèlag readquireix un lloc en el tràfic general; cert és que aquest no es estat més en el seu mar mediterrani de l'Edat Mitja i l'època heròica està ben morta. Però nosaltres allà hi trobam un interessant exemple d'evolució econòmica de les illes. L'arxipèlag, més encara que la regió continental, no pot quedar isolat i fermat a l'abric del proteccionisme. En tant que el govern castellà dirigí ell sol Menorca i Mallorca, en tant que les va fer viure en l'estret espai de la península ibèrica, les illes vegetaren. En el segle XVIII s'eixampla llur horitzó, l'època moderna comença.

PERE MONBEIG,

Antic membre de l'Escola d'Alts Estudis Hispànics.

Per la traducció MIGUEL CASASNOVAS, Act.

(1) Arch. Mahon, Corsaris.

(2) Lucas Carreras Riera, art. citat i Arch. Mahon, passim.

del Gremi de Llauradors, com veurem en altres articles.

J. BOSCH, *Pere.*

Ciudadella—Abril—1936.
(Seguirá).

Cómo escriben de Menorca los franceses

IV

A TRAVÉS DE LA ISLA (Continuación) (1)

«En el centro y en el norte de Menorca, el terreno se revela más accidentado que en la tostada planicie del oeste, donde los árboles aparecen doblegados por el viento. La carretera de Ciudadella a Mahón, sinuosa, asciende por lomas salvajes y bordea, al otro lado de una garganta, el pueblo de Ferrerías, escalonado sobre la pendiente y extendido, cual mancha blanca, en torno de un pequeño campanario de tejas multicolores. Vallecitos repletos de verdura cortan aquí y allá los campos lisos y rojizos, llenos de zizamorras. A trechos, el penacho de una palmera abanica una casa campesina de impecable limpieza. En el horizonte crece sin cesar la maciza silueta del Monte Toro; en su cima, se distingue un pequeño oratorio, que tie-

(1) En la segunda nota que poníamos a la traducción aparecida en el número anterior, se nos deslizó llamar erróneamente «ponte de bens» a las rústicas construcciones que en realidad son conocidas con el nombre de «barraques».

Los «ponte de bens» son propiamente construcciones provistas de pequeña boca de entrada, de forma que no pueda entrar por ella más que ganado lanar y de cerda, y su denominación más común es la de «ponte de porcs». Casi siempre van cubiertos de sillares grandes que se unen en forma de ángulo en la parte superior, y su planta es cuadrangular, bien que algunas veces adopten la disposición circular y escalonada de las «barraques»; de todos modos, siempre se distinguen de éstas por su entrada baja y por su menor altura, constando sólo de una o dos plataformas escalonadas.

Las «barraques», en cambio, que son los edificios de que allí nos ocupamos y que Monsieur Dervenn compara muy acertadamente a los antiguos «ziggurats» de Mesopotamia, son siempre de altura considerable y constan de cinco o siete plataformas superpuestas en forma de cono truncado, y tienen la entrada bastante capaz para penetrar en ellas ganado mayor, a cuyo resguardo están destinadas. A veces, a falta de otro local, sirven también para depósito de paja. Existen en gran número en las fincas rústicas del Excmo. Sr. Conde de Torre Saura y Gentilhombre de Cámara, (1796-1864). De dicho Señor, bisabuelo del Conde actual, se calcula, según datos biográficos publicados a raíz de su muerte en un periódico de Palma, que invirtió unos 300.000 duros en obras rústicas y urbanas, cantidad doblemente considerable en aquellos tiempos, en que los jornales eran muy reducidos debido al gran valor que tenía entonces la moneda. (N. del T.)

ne su tradición: una Virgen encontrada en el suelo que escarbaba obstinadamente un novillo. Explicación ingénu, que sabe a oportunismo (1). ¿No puede creerse que, desde los albores de los tiempos, este altar desde donde se domina la isla entera, ha visto llamear, bajo los bueyes sacrificados, las piras rituales repetidas de «talayot» en «talayot», en las noches de solsticio o de grandes funerales (2)? El hecho de que Nuestra Señora haya tomado aquí el lugar de alguna divinidad antigua no hace sino prestar más emoción a esta ininterrumpida continuidad que consagra las alturas de un pueblo. Además, ha levantado Menorca sobre la cumbre un pórtico blanco, dedicado a la memoria de sus hijos muertos en Marruecos, luchando contra el antiguo enemigo musulmán.

Al pie del monte, punto central de Menorca, Mercadal constituye una aldea mercantil, sin gran carácter típico, si no es en los alrededores de un pequeño torrente que culebrea por entre casuchas pintorescas.

En cambio, algunos kilómetros más lejos aparece Alayor, deslumbrante, enjabelgada de cal hasta los tejados, cual ciudad de azúcar o de nieve, de la que sobresalieran las palmas de las datileras o las raquetas espinosas de los nopales... Este pueblo fué, bajo la ocupación francesa, el «Montpellier de Menorca» (3), donde nuestras tropas tenían guarnición (4). Hoy día se hallan agrupadas en él

(1) A primera vista, parecerá esta frase escéptica y desdeñosa para la tradición del hallazgo de la imagen de Ntra. Señora, tradición de la que, según se desprende de la breve indicación que en el texto hace, parece poco enterado el escritor que traducimos. De todos modos téngase en cuenta que un forastero no puede a veces formarse idea exacta y completa de lo que ve u oye, y a ello se debe que Mr. Dervenn juzgue con ligereza, calificándola de «explicación ingénu», una tradición venerable, completamente acorde con la documentación histórica. (Véase el documentado estudio aparecido en la revista «Monte Toro», núm. correspondiente al Enero de 1932 y siguientes, en el que se trata extensamente de la tradición referida ante la documentación histórica del medievo.) (N. del T.)

(2) Alusión a las prácticas religiosas de los pueblos primitivos, integradas por ritos funerarios, sacrificios de reses y danzas alrededor de hogueras sagradas, en las noches de plenilunio. (N. del T.)

(3) Nombre dado por analogía con la célebre ciudad del mediodía de Francia, a causa de la situación que ocupa Alayor, sana y ventilada sobre una meseta. El campanario de la iglesia parroquial se eleva 156 metros sobre el nivel del mar. (N. del T.)

(4) Durante la dominación inglesa se construyeron los cuarteles, que luego sirvieron para albergar la guarnición francesa. Eran de buena construcción y de cabida para unos 200 hombres. Según Riudavets, («Historia de Menorca», vol. III, «Alayor»), aún estos cuarteles existían como tales en 1820, cuando se practicó en ellos el primer sorteo militar que cupo al pueblo, saliendo seis mozos sorteados, lo que ocasionó gran disgusto. Posteriormente fueron demolidos. (N. del T.)

algunes de las más importantes fábricas de calzados, industria menorquina por excelencia. Por una plazuela, llena de animación en las mañanas de mercado, al paso de los correos rurales y de las «galeras» barnizadas (1), y por una calle estrecha, entre persianas verdes, se llega a la iglesia, cuya alta fachada aparece flanqueada de dos lindas torrecillas.

Más lejos, continúa aún, hasta el descenso que conduce a la rada de Mahón, la planicie con sus muros de piedra, sembrada aquí y allá de pueblos y de molinos cuyas grandes alas baten el crepúsculo.

Un segundo camino que va de Mercadal a Mahón bordea en parte la costa norte, al pie de colinas pedregosas donde resaltan violentamente la espesura verdinegra del bosque y el extraordinario blancor de las quintas. Nada recuerda aquí la costa meridional, tallada a pico entre «calas» de poca profundidad: hay una sucesión de golfos, de fiordos caprichosos que terminan en cañadas, infiltrándose tierra adentro, cual tentáculos de un pulpo. Paisaje severo aún bajo el sol, y mucho más cuando los nubarrones preñados de lluvia se deslizan por encima de las charcas y de las orillas ásperamente recortadas, imponiendo, una vez más, la reminiscencia de las costas bretonas.

El fiordo de Fornells se extiende cual tapiz reluciente en torno de un islote, donde se desmorona una desmantelada torrecilla. A ras del agua se extiende el pueblecito de pescadores de langostas, llano y blanco, rodeado de «cactus»; ganado el promontorio que cierra el paso, desde lo alto de la costa sombría se domina el mar lleno de espuma, en el que avanza el perfil abrupto del Cabo Cavallería, como un Fréhel mediterráneo (2).

Más lejos, caminos solitarios conducen a otras playas rubias, entre peñascales y pinos, paraísos cerrados, desconocidos completamente de los turistas: Na Macaret, Grao, Cala Mesquida. Y finalmente el camino viene a desembocar en un valle, al fondo de la rada de Mahón.»

(Continuarà).

PER LA TRADUCCIÓ, EFEMECÉ.

(1) La palabra «galera» aparece en el texto francés, lo que hace suponer a Mr. Dervenn bastante enterado de la terminología menorquina. (N. del T.)

(2) Fiel una vez más a sus memorias de Bretaña, compara Monsieur Dervenn el Cabo de Cavallería con el de Fréhel, que se adelanta en el Atlántico al comienzo del Canal de La Mancha. Resguarda por el NO la bahía de Frenay, y suele considerarse como el extremo oriental de la de Saint-Brieuc. Completan su parecido con nuestro Cabo Cavallería su aspecto imponente y severo, así como el faro de que está provisto. (Notas del Traductor).

EL BARRANC D'ALJANDAR

Gojosa té Menorca—com bell alberg de fades
reclòs en ses entranyes—un ignorat verger;
en ell volen pels aires—amb fresques alenades
aromes que hi escampen—les flors tot just badades
perfums de taronger.

Mirat de dalt les penyes—que formen sa barana,
sembla una serp monstruosa—de mides colossals
corrent angulejanta—fins a la mar llunyana.
Sa coua n'és Son Pruna—son cap Santa Galdana,
que beu dins els fondals.

Lluny de remors insanes—ben lluny de toda vila,
en ell tant sols hi aguaita—amorosit el sol.
L'eurera sempre verda—pels als penyals s'enfila
a on en primavera—s'amaga i hi refila
lo tendre rossinyol.

Sols escoltats pels ecos—ocults en l'espessura
allà en tot temps s'hi senten—cantars de passarelles,
remors d'aigües que corren—pels boscos de verdura
formant conjunt harmònic—amb veus de la natura
i músiques d'ocells.

Tonalitats diverses—coloren el paisatge,
pel vianant que passa—formant un dolç encís;
els ecos allà parlen—amb misteriós llenguatge,
talment com si guardassin—dins tant vistós paratge
un tros de paradís.

Allà pengen taronges—com un esclat de vida
rient entre els brancatges—del verd tarongerar;
l'arbreda sempre es troba—de flors o fruit guarnida,
i una ombra sana i fresca—als vianants convida
a seure i reposar.

Esbart de cases blanques—penjades amb sorpresa
dels alts penyals, adornen—aquells angusts paranyes:
estol d'estàtues gregues—guardant amb placidesa
tant ric verger, i esveltes—reflecten sa nuesa
en l'aigua dels estanys.

De fonts i fontanelles—brollant entre l'eurera
ne corre i salta l'aigua—fent moldre el vell molf,
lo que antes era síquia—se torna torrentera
que es dorm en gorgs pacífics—o corre joguina
cap a la mar sens fi.

Com més l'home s'interna—entre aromosa flaire